

Artūrs Salaks

Artūrs Salaks (1891. 20. 04. Latgalē, Franciskopoles muižā - 1984. 31. 10. Valmierā; apglabāts Rīgā, Jaunciema kapos) - komponists, mūzikas pedagogs un metodīķis, diriģents, koklētājs, kokļu meistars, tautasdziesmu vācējs un krājējs.

Dzimis mežsarga Reiņa un šuvējas Annas Salaku ģimenē. Māte rītos dziedāja korāļus, viņas mācekles - tautasdziesmas un rotaļu melodijas. Tie zēna pirmie iespaidi mūzikā. Mazais Artūrs skolas gaitas sāk Mārkalnes pagastskolā, turpina Alūksnes draudzes skolā, 1913. gadā beidz Valmieras Skolotāju semināru. Skolotāja gaitas viņš uzsāk Valmieras draudzes skolā, neilgu laiku turpina Rīgā, pēc tam darbs latviešu bēgļu skolā Tartu, Igaunijā, un Jaroslavlā, Krievijā, tad atkal Valmierā. 1928. gadā Latvijas konservatorijā absolvējis profesora Jāzepa Vītola kompozīcijas klasi, paralēli mācībām strādājot Rīgas 4. ģimnāzijā (1920 - 1934). 1927. gadā Artūrs Salaks nodibina un sešus gadus vada kori Fortissimo, bet īpašu popularitāti trīsdesmito gadu beigās viņš iegūst ar kori Dziesmotā senatne, tam arī veltīta lielākā daļa komponista tautasdziesmu apdaru, kas sabalsotas, izmantojot īpatni latviskos balsu principus (teicēji, vilcēji, locītāji, sīkaliņas; kori apzīmēdams ar vārdu - pulks).

Iepazinis Jurjānu Andreja savāktos tautas mūzikas materiālus, Artūrs Salaks apņēmīgi nolemj turpināt viņa darbu. Piecu vasaru ceļojumos pierakstīta 2161 folkloras vienība: 1611 melodijas, 529 dziesmu teksti, 21 rotaļa un dejas, no šīs bagātības pats izveidojis vairāk nekā 200 apdaru.

Iedraudzējies ar Ernestu Brastiņu, Artūrs Salaks iepazīst Dievturu kustību, Valmierā nodibina dievturu draudzi Tālava.

Pēckara gados Artūrs Salaks Valmieras rajona kultūrā bija īpaša parādība, Valmieras ielās visbiežāk redzams tautas tērpā un ar kokli padusē. Mūža pēdējie gadi viņam rit vairākās jomās - Valmieras Drāmas teātrī, mūzikas un pedagoģiskajā skolā, arī rajona kultūras nama ansambļos, tos vadot, rakstot mūziku, koklējot, arī kokli pilnveidojot. Izrādei Pūt, vējiņi rakstītais mūzikas materiāls vēlāk pārtop operā Pūt, vējiņi.

Artūra Salaka devums mūzikā pagaidām vēl maz pētīts. Par viņu, neparastu personību, interesenti var izlasīt Baibas Gerškovičas simts lappušu garajā apcerējumā Artūra Salaka radošais devums mūzikas attīstībā Latvijas Universitātes un Latvijas Skolu muzeju asociācijas izdotajā piektajā rakstu krājumā „Laikmets un personība” (izdevniecība RaKa, 2004).

ARTŪRS SALAKS VIŅA MEITAS ATMIŅĀS (Ausma Dzintare par savu tēvu)

Nesen notikušajā Dievturu forumā tika runāts par latviskā kalendāra veidošanu, atjaunošanu. Latvieši dzīvoja pēc dabas kalendāra un svinēja savus svētkus saskaņā ar dabas norisēm. Arī mūsu ģimenē, cik atceros no savas bērnības, svētki tika svinēti pēc senā latviešu gada rita. Ziemsvētki bija īstajos saulgriežos, Jāņi arī, tāpat Lieldienas un Apjumības.

Atceros, ka Ziemsvētkos, arī citreiz, māte gatavoja sklandraušus, kas ir no rupjiem miežu vai kviešu miltiem garoziņa, vidū burkānu pildījums, kas pārliets ar medu. Tēvs skandināja: „Nāc, māsiņa, ciemoties, Ziemassvētku vakarā:/ Būs pupiņas, būs zirnīši, būs cūciņas šņukurītis”, - un tiešām, tas cūciņas šņukurītis, tā pusgalviņa, vienmēr bija uz galda. Māte arvien raudzēja no cukurbietēm kvasu, ko cienāt.

Lieldienās pie mājas bija šūpoles, tēvs mūs izšūpoja. Mēs, visi bērni, krāsojām olas. No bērnības tikām mācīti latviskajos rakstos – gan Māras raksts, gan auseklītis, gan saulīte olu galiņos tika ieskrāpēti ar tēva nazīti.

Vecāki radināja pie darba no mazām dienām – palīdzēt lauksaimniecības darbos un mājas darbos. Gājām tīrumā un kūlīšus sējām. Pēdējo kūlīti atstāja tīruma vidū pieliektu, lai nākamais gads būtu ražīgs. Ar brāli Vilni (Vilnis Salaks) gājām uz kūtsaugšu, kur pie sienas „jumi likām” – divzaru koku, „dujvārpiņu”, vai ko citu, kas izpaudās pārī. Tēvs mums daudz mācīja tādus latviešu tikumus.

Mums maziem bija tautastērpi, ko vēl albuma bildītēs var redzēt. Mātei bija Lielvārdes tērps – viņa jaunību bija pavadījusi Jēkabpilī.

Pēdējo reizi rediģēts 2011.gadā.

Svētdienās sanākot „Jaunsalakās”, dievturi apsprieda aktuālas tēmas un daudz dziedāja. Sanāca daudz – ap trīsdesmit cilvēku. Citsvētdien atkal Arturs Salaks jūdz zirgu droškā un brauca uz Cempu „Vecbāgiem”, kur dzīvoja Rozenbergu ģimene; te bija arī Laursoni.

Pat vācu laikā vēl notika dievturu sanāksmes mūsmājās, tāpat kaimiņu Cempu pagastā pie Laursoniem, kurus vēlāk aizveda uz Sibīriju. Tad notika arī manas māsas Ilgas krustības. Šķūnī bija viesi, un te, istabā, risinājās tā krustīšana. Tēvs kā draudzes vadītājs pats arī to uzņēmas, krustīja mazo Ilgu, teikdams: „Citas tautas savus bērnus ūdenī peldināja, / Mūsu latvju meitenīte ieceļama saulītē”. Tolaik viņš strādāja Kauguru skolā, bet par to, ka bija dievturis, viņu atlaida no darba. Viņam bija princips: „Ej, tautieti, taisnu ceļu, runā taisnu valodiņu”, pietrūka sadzīves diplomātijas, un viņa teiktais ne vienmēr patika pastāvošai varai.

Vēlāk dievturu draudzi vadīja Ilgas krusttēvs, Laursonu dēls Vidvuds Maile, kuru kaugurieši noteikti atceras – laikam pagastā ilgus gadus strādāja kā agronoms. Padomju gados nedrīkstēja pulcēties, draudze beidza pastāvēt, bet neskatoties uz to, Salaks savās mājās līdz savai aiziešanai dzīvoja latvisku principu vadīts, un, kur vien varēja, sludināja latviskumu, skandēja tautas dziesmas un spēlēja kokli. Viena kokle šeit vēl glabājas, Salacīte, bija arī citi tautas instrumenti. Tie tagad citās rokās, Brīvdabas muzejā Rīgā, un dūdas, piemēram, tika dāvātas Valdim Muktupāvelam. Valmieras Mūzikas skolā pēc kara strādādams, Salaks mācīja kokles un stabules spēli uz saviem instrumentiem. Rīgā tad kokles vairs nespēlēja.

Artūrs Salaks bija izpalīdzīgs. Kad kara laikā un vēl pēc kara bēgļiem nebija, kur dzīvot, visu māju izdalīja pa istabām, pa ģimenēm. Šeit dzīvoja četras ģimenes.

Tā mēs te dzīvojām, kamēr bērni aizklīda skolas gaitās – uz Rīgu, Cēsīm, Siguldu. Es atgriezos tēva mājās 2002. gadā. Iesaistījos Valmieras kultūras dzīvē, vadot kopu „Dziesmotā senatne”, kas nes to vārdu, ko savulaik tēvs bija devis savam korim. Esmu dievturībā krustīta, mans krusttēvs ir Ernests Brastiņš. Sirdī arvien nesdama latvietību, uzzinājusi par Valmieras dievturu draudzi, iesaistījos tās darbībā.

Pēdējo reizi rediģēts 2011.gadā.

Stāstījumu pierakstīja Uldis Punkstiņš

Tavas kokles (veltījums A. Salakam 115. jubilejā)

*Tā tikai latvietis to prot -
Skart pirkstiem senās kokles stīgas,
Ka skaņas, dziesmu skandinot,
Sniedz debess tāles bezgalīgas.
Tas, kas to dzirdēs, teiks paldies
Un atsmaidīs no padebešiem,
Jo mūsu Dievs ir latvju Dievs,
Bet nevis kāds no tiem- no svešiem.
Šīs skaņas celsies debesīs,
Tās lidos pāri mežu galiem,
Un atbalsis drīz lejā līs
Ar vēlā pavasara paliem.
Jau birzis sudrabortas tiek,
Un mīļā Māra dzied un skatās,
Ka Dieviņš dod un Laima liek,
Lai mēs reiz uzplauktu tāpatās.*

[Uldis Punkstiņš, Valmierā 2006]